تعليم الصبيان التوحيد

نامیلکەی فێرکردنی تەوحید بۆ منداڵان

نوسینی : شیخ محمد بن عبدالوهاب

وەرگێرانی : خطاب الكردي أبو شهيد

پێگەی
نهاوند
NAHAWAND

١٤٤١ھ

بسم الله الرحمن الرحيم

تعليم الصبيان التوحيد

لشيخ الإسلام الإمام المجدد

الشيخ محمد بن عبدالوهاب التميمي النجدي

المتوفى ١٤٤١هيجرى

وەرگێڕانی

خطاب الكردي أبو شهيد

١٤٤١هـ

بسم الله الرحمن الرحيم

إن الحمدلله نحمده ونستعينه ونستغفره ، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ومن سيئات أعمالنا من يهده الله فلا مضل له ، ومن يضلل فلا هادي له وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له وأشهد أن محمدا عبده ورسوله صلى الله عليه وسلم تسليما.

(يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ).[١]

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ)[٢] .

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُواْ رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾[٣]

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا (٧٠) يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا)[٤].

أما بعد........ فإن أصدق الحديث كتاب الله ، وخير الهدى هدى محمد صلى الله عليه وسلم وشر الأمور محدثاتها ، وكل محدثة بدعة ، وكل بدعة ضلالة وكل ضلاله في النار.

---

(١) (آل عمران الآية: ١٠٢) .

(٢) (التوبة الآية: ١١٩) .

(٣) (البقرة الآية: ٢١) .

(٤) (الأحزاب الاية:٧٠-٧١) .

پێشەکی ...

بیروباوەڕ و بەتەنها الله پەرستی و ناسینی الله تعالی و ناسینی رسول الله صلی الله علیه وسلم و دینی ئیسلام بەبەڵگە بە گرنگترین وانە دادەنرێت بۆ پەروەردەکردنی مناڵان لەسەری ، هەرکاتێ مناڵان لەسەر بیروباوەڕێکی ڕاست و دروستت پەروەردەکرد ئەوا لە دوا ڕۆژ کەسێکی وایان لێ دروست دەبێت کە سودیان بۆ ئیسلام و کۆمەڵگا دەبێت ، بەڵام دووری مناڵان لەم ڕێگایە و بیروباوەڕە ڕاست و دروستە وادەکات گەورەترین زیان بە خۆی و دایك و باوکی و کۆمەڵگا بگەینێت ، بۆیە بە پێویستمان زانی ئەم نامیلکەیەی شێخ(محمدی کوڕی عبدالوهاب رحمه الله) بکەینەوە کوردی بۆ ئەم دایك و باوکانەی کە پێویستیانە مناڵەکانیان فێرە تەوحید بکەن بە پشتیوانی الله تعالی ، ئەم نامیلکەیەی شێخ (محمدی کوڕی عبدالوهاب رحمه الله) کە دای ناوە بە شێوەی پرسیار و وەڵامە ئێمەش هەم لەکاتی پرسیارەکە وە لەکاتی وەڵامەکە بە هەردوو زمان نوسیومانە بۆ ئاشنابوونی زمانەکە بۆ مناڵان تابتوانن لەم ڕێگایەش سودێك لە زمانەکە وەربگرن إن شاءالله، هەر هەڵەیەکیشمان هەبوو ئەوە لە خۆمانەوەیە و داوا لە الله تعالی دەکەین کە لێمان خۆشبێت ، بۆیە لەم نامیلکەیە بۆ ڕوونکردنەوی زیاتری نامیلکەکە هەنێ باسی بۆ زیاد دەکەین کە سەرەتاکەمان بە ڕەنگی سور دیاری کردووە .

خطاب الكردي أبو شهيد

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمدلله رب العالمين، والصلاة والسلام على سيد المرسلين، وعلى اله وأصحابه أجمعين.

أما بعد:

قال الشيخ (رحمه الله) : فهذه رسالة نافعة فيما يجب على الإنسان أن يعلم الصبيان قبل تعليمهم القران، حتى يصير مسليما كاملا على فطرة الإسلام، وموحيدا جيدا على طريقة الإيمان.

ورتبته على طريقة سؤال و جواب:

شێخ (رحمه الله) ئەفەرمووێت: ئەمە نامەیەکی پێویست و سود بەخشە بەم زانستەی کە واجبە هەموو ئینسانێکی موسڵمان مندالەکانی فێربکات (یانی ئیمان) بەر لەوەی قورئانیان فێربکات ، وەك لەم فەرموودەیە هاتووە (عَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، قَالَ : كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ فِتْيَانٌ حَزَاوِرَةٌ ، فَتَعَلَّمْنَا الْإِيمَانَ قَبْلَ أَنْ نَتَعَلَّمَ الْقُرْآنَ، ثُمَّ تَعَلَّمْنَا الْقُرْآنَ، فَازْدَدْنَا بِهِ إِيمَانًا)[(١)].

واتە: جندب ی کوڕی عبدالله فەرمووی : ئێمە لەسەردەمی رسول الله ـ صلى الله عليه وسلم منداڵ بووین نزیکی باڵغ بوون و پێگەیشتن ، فێری ئیمان

(١) صحيح اخرجه ابن ماجه وغيره.

بووین پێش ئەوەی فێری قورئان بین ،پاشان فێری قورئان بووین ،ئیمانمان پێی زیادیکرد.

تاکو ببێتە ئینسانێکی تەواو و الله پەرستێکی باش لەسەر ڕێگای ئیمان.

وە ئەم نامەیەشم ڕێك خستوە بە شێوازی پرسیار و وەڵام:

(س١): إذا قيل لك : من ربك؟

پرسیاری یەکەم : ئەگەر لێ یان پرسیت کێ پەروەردگارتە؟

(ج): فقل : ربي الله.

لە وەڵامدا بڵێ : پەروەردگاری من الله ـیە.

وەك الله تعالى فەرموویەتی: ﴿ٱلَّذِينَ أُخۡرِجُوا مِن دِيَٰرِهِم بِغَيۡرِ حَقٍّ إِلَّآ أَن يَقُولُوا رَبُّنَا ٱللَّهُ﴾[1].

واتە: ئەو موسڵمانانەی لە ماڵ و شار و زێدی خۆیان دەرکران بە ناحەق [إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ] تەنها تاوانێك هەیان بوو ئەوەبوو کە ئەیانوت: پەروەردگاری ئێمە الله یەو عیبادەت بۆ جگە لە الله ناکەین.

---

(١) الحج:٤٠ .

وه فەرموویەتی: (إِنَّ ٱلَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا ٱللَّهُ ثُمَّ ٱسْتَقَٰمُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ)[1].

واتە: ئەو کەسانەی کە ئەڵێن پەروەردگاری ئێمە تەنها (اللَّه) یەو بەتاك و تەنها ئەو ئەپەرستین پاشان دامەزراون لەسەر ئەو الله پەرستییە [فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ] ئەمانە کاتێك کە ئەمرن بە دڵنیایی ترسیان لەسەر نیە بۆ داهاتوویان لەبەر ئەوەی ئەمینن لە سزای الله تعالی [وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (١٣)] وە خەفەتیش ناخۆن لە ڕابردوویان لە دونیایان لەبەر ئەوەی الله تعالی باشتریان پێ ئەبەخشێ.

(س٢): وما معنى (الرب)؟

پرسیاری دووەم : ئەی مانای پەروەردگار چییە (الرب)؟

(ج): فقل : المالك المعبود ، ومعنى (الله) : ذو الألوهية والعبودية على خلقه أجمعين.

لە وەڵامدا بڵێ : پەروەردگار خاوەن پەرستراو و یارمەتی دەرە ، وەمانای (الله) کە خاوەنی هەموو شتێکە و شایستەی پەرستنی بەحەقە لەسەر هەموو دروستکراوانی.

---

(١) الأحقاف:١٣ .

وەك فەرموویەتی: ﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ ٱلْبَٰطِلُ وَأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْعَلِيُّ ٱلْكَبِيرُ ﴾[1].

واتە: بەم شێوازە تا بزانن بە دڵنیایی الله تعالى تەنها پەرستراوی حەقە [وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ] وە ئەوانەی کە ئێوە جگە لە الله ئەیانپەرستن هەموو پەرستراوی بەتاڵ و پووچەڵ و بێ بنەمان و شایانی پەرستن نین [وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ (٣٠)] وە بە دڵنیایی الله تعالى زۆر بەرزەو لەسەرووی عەرشی پیرۆزی خۆیەوەیەتی وە زۆر گەورەیە.

وە (ذو الألوهية): واتە بوونی بڕواو دانانە بەوەی کە الله تاکە پەرستراوی ڕاستەقینەیە و شایەنە وەك الله تعالى فەرموویەتی: ﴿وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ٱلرَّحِيمُ﴾[2].

الله پەرستراوی ڕاستەقینەی ئێوەیە، هەر الله تاك و تەنیایە، واتە: هەرئەویش بۆی هەیە یاسای ژیان و بوونەوەر دەست نیشان بکا، حەڵاڵ وحەرامیش دابنێت {لا إله إلا هو الرحمن الرحيم} غەیری خۆی هیچ پەرستراوێکی تر شیاو و ڕاست نیە، هەربۆخۆشی زۆر بەبەزەیی وبەخشندەو دلۆڤان و میهرەبانە.

---

(١) لقمان:٣٠.

(٢) البقرة:١٦٣.

(س٣): فإذا قيل لك : بم تعرف ربك؟

پرسیاری سێیەم : ئەگەر لێ یان پرسیت پەروەردگارت بەچی ئەناسیت؟

(ج): فقل : أعرفه بأياته ومخلوقاته.

له وەڵامدا بڵێ: پەروەردگارم ئەناسم به ئایەتەکانی و نیشانەکان و دروستکراوەکانی.

ومن أياته : الليل والنهار والشمس و والقمر.

له نیشانه و ئایەتەکانی : که بریتییه له شەو و ڕۆژ و خۆر و مانگ.

الله تعالى له بارەی شەو و ڕۆژ (الليل و النهار) فەرموویەتی: (وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَنْ أَرَادَ أَن يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا)(١).

واته: وه هەر الله یه که شەو و ڕۆژی داناوه که جێی یەکتری ئەگرنەوە و به دوای یەکدا دێن، یاخود لێك جیاوازن له تاریکی و روناکی و ساردی و گەرمی [لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ] ئەم یادخستنەوەیە بۆ کەسێکە که پەندو عیبرەت وەربگرێ [أَوْ أَرَادَ شُكُورًا (٦٢)] یاخود شوکرانەبژێری الله تعالى بکات لەسەر ئەم نیعمەتە گەورانە.

(١) الفرقان:٦٢ .

وه له ئایەتێکیتردا دەربارەی خۆر و مانگ (والشمس و والقمر) فەرموویەتی:

(أَلَمۡ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يَسۡجُدُ لَهُۥ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِي ٱلۡأَرۡضِ وَٱلشَّمۡسُ وَٱلۡقَمَرُ)[1].

واته: {هەرچی له ئاسمانەکان و زەوی هەیە هەموویان سوجدە بۆ الله تعالی دەبەن}

[أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ] ئایا نابینی هەرچی له ئاسمانەکان و زەویەکانە هەر هەموویان سوجدەو کڕنوش بۆ الله ئەبەن و عیبادەت بۆ الله تعالی ئەکەن و ملکەچی الله تعالی ن، (له ئاسمانەکان فریشتەکان وه له زەویشدا باوەڕدارانی مرۆڤ و جن و ئاژەڵ و باڵندە و سەرجەم گیانلەبەر و بێگیانەکان) [وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ] وه خۆر و مانگیش.

ومن مخلوقاته : السموات والأرض ومافیهما.

وه له دروست کراوەکانیشی: بریتییە له ئاسمانەکان و زەوی و ئەوەی له نێوانیان دایە.

بەڵگەشمان لەسەر ئەمە ئایەتی الله تعالی یه که فەرموویەتی: (إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٖ ثُمَّ ٱسۡتَوَىٰ عَلَى ٱلۡعَرۡشِ يُغۡشِي ٱلَّيۡلَ

---

(١) الحج:١٨.

ٱلنَّهَارَ يَطۡلُبُهُۥ حَثِيثٗا وَٱلشَّمۡسَ وَٱلۡقَمَرَ وَٱلنُّجُومَ مُسَخَّرَٰتِۢ بِأَمۡرِهِۦٓۗ أَلَا لَهُ ٱلۡخَلۡقُ وَٱلۡأَمۡرُۗ تَبَارَكَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلۡعَٰلَمِينَ)[١].

واته: به دڵنیایی پەروەردگاری ئێوه ئەو الله یەیه كه ئاسمانەكان و زەوی دروست كردووه له ماوەی شەش ڕۆژدا كه له ڕۆژی یەك شەممە دەستی پێكردوو له ڕۆژی جومعه تەواو بووه، هەر چەنده الله تعالی توانای هەبوو به (كُنْ فَيَكون) دروستی بكات بەڵام هەموو شتێك لای الله تعالی كاتی دیاریكراوی خۆی هەیه.

{ الله تعالى لەسەر عەرشی پیرۆزه }

[ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ] پاشان بەرز بۆتەوه بۆ سەر عەرشی پیرۆزی خۆی، بەرزبوونەوەیەك كه شایەن و گونجاو و لایەقه به الله تعالى يه له بەرزبوونەوه هیچ له دروستكراوەكان ناچێت، وه چۆنێتیەكەیشی الله خۆی نەبێ كەس نایزانێ ، كه پرسیاری (الإستواء) له ئیمامی (مالیك) كرا فەرمووی: (الإستواء غير مجهول، والكيف غير معقول، والإيمان به واجب، والسؤال عنه بدعة) واته: ئیستوا زانراوه، چونكه لەقورئاندا باسكراوه، وه چۆنێتیەكەی نەزانراوه، چونكه باس نەكراوه ، وه ئیمان هێنان واجبه، چونكه ئایەتی قورئانی پیرۆزه، وه پرسیار كردن له چۆنێتی بەرز بوونەوەی الله تعالى بۆ سەر عەرشی پیرۆزی بیدعەیه، چونكه هاوەڵان ئەو پرسیارەیان له رسول الله -صلى الله عليه وسلم-

---

(١)الأعراف:٥٤ .

نەکردووە، وە چواندنی بە بەرزبوونەوەی دروستکراوەکان کوفرە، چونکە تەشبیهـ کردنی الله تعالی کە خالقە بە دروستکراوی لاوازی کە مەخلوقە، وە گۆڕینی ماناکەی حەرامە، چونکە مەبەست نیە و هەڵەیە، وەکو گۆرینی بۆ (استولی) کە بە مانای زاڵ بوون و دەستبەسەراگرتن دێت هەڵەیە، چونکە بە گوێرەی ئەم تەئویلە فاسیدە بێت واتە پێش الله تعالی کەسێکی تر دەستی بەسەر عەرشدا گرتووە کە مرۆڤی ژێر قسەی واناکات، ئەو کەسانەشی کە سیفاتی الله تعالی تەئویل دەکەن و ماناکەی دەگۆڕن با لە الله تعالی بترسن [يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ] الله تعالی بە تاریکی شەو ڕووناکی ڕۆژ دائەپۆشێ و بە پێچەوانەوەش [يَطْلُبُهُ حَثِيثًا] بەخێرایی شەو بەدوای ڕۆژدا دێت و لێك جیا نابنەوە [وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ] وە خۆرو مانگ و ئەستێرەکان هەموو الله تعالی دروستی کردوون و ژێرباری کردوون و لە ژێر فەرمان و توانای الله تعالی وەدایە و بەفەرمانی الله تعالی هەڵسوکەوت دەکەن [أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ] ئایا دروست کردن و فەرمان دەرکردن هەر بۆ الله تعالی نیە، واتە: چۆن لە دروست کردندا کەس شەریکی الله نیە لە فەرمان دەرکردن و ئەحکامی شەریعە و یاسادانانیشدا نابێت کەس شەریکی الله تعالی بێ [تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (٥٤)] الله کە پەروەردگاری هەموو جیهانە خێرو بەرەکەتی یەکجار زۆر و فراوانە.

چەندان ئایەتیتر دەربارەی دروستکراوەکانی وەك فەرموویەتی:

(أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِيٓ أَنفُسِهِم مَّا خَلَقَ ٱللَّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِلَّا بِٱلْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ بِلِقَآيِٕ رَبِّهِمْ لَكَٰفِرُونَ)[1].

له رووی ئەم شتانەوە الله بناسە: ئایا بۆ بیر ناکەنەوە و تێناڕوانن له نەفسی خۆیان الله تعالی چۆن دروستی کردوون [مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُسَمًّى] وە الله ئاسمانەکان و زەویەکان و ئەوەی له نێوانیاندایە دروستی نەکردووە ئیلا به حەق و دادپەروەری و حیکمەت نەبێ، وە کاتێکی دیاریکراویشی هەیە کە کەی کۆتایی پێ دێت کە ڕۆژی قیامەتە [وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ (٨)] وە به دڵنیایی زۆرێك له خەڵکی سەبارەت به گەیشتن به دیداری الله تعالی له ڕۆژی قیامەتدا بێباوەڕو کافرن و باوەڕیان به قیامەت و زیندوو بوونەوە نیە.

وە لەم ئایەتەش الله تعالی فەرموویەتی: (لِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ)[2].

{لله ملك السموات والأرض وما فيهن} ئاسمانەکان و زەویی و ، هەرچیش لەنێوانیاندایە گشتی موڵکی الله تعالی یە ، واتە: هەموو شتێك هەرئەو دروستی کردووە ، {وهو على كل شئ قدير} هەرئەویشە بەسەر هەمووشتێکیشدا

(١) الروم:٨.
(٢) المائدة:١٢٠.

بەتواناو بەدەسەڵاتە، ئەتوانێ هەموونیعمەتێ بە بەندەکانی ببەخشێت ، بۆیە ئێمەیش وەك (بەندە)یەکی خۆی هەمیشە داوای فەزڵ و بەخششی لێدەکەین.

(س٤): فإن قيل: لأي شيء خلقك؟

پرسیاری چوارەم : ئەگەر لێ یان پرسیت (الله) پەروەردگارت بۆ چ شتێك دروستی کردویت؟

(ج): فقل: لعبادته وحده لا شريك له وطاعته ، بامتثال ما أمربه ، وترك ما ينهى عنه.

لە وەڵامدا بڵێ : بۆ ئەمە دروستی کردوم کە بەتەنها ئەو بپەرستم و بە هیچ شێوەیەك هیچ هاوبەشێکی بۆ بڕیار نەدەم وە گوێڕایەڵی بکەم بە ئەنجامدانی فەرمانەکانی وە دووركەوتنەوە لە قەدەغە کراوەکانی.

هەروەك چۆن الله تعالی فەرموویەتی:(وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ)[1].

دروستکردنی جن و مرۆڤ هەر بۆ پەرەستنی الله یە :

واتە: من جن و مرۆڤم دروست نەکردووە تەنها بۆ ئەوە نەبێ بە تاك و تەنها بمپەرستن وە ملکەچی فەرمانی من بن.

---

(١) الذاريات:٥٦.

وه فەرموویەتی: ﴿ وَٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗا ﴾[(١)].

واتە: بەندایەتی الله بکەن و هیچ شتێ مەکەنە شەریکی: {واعبدوا الله ولا تشركوا بة شيئا} ئەی خەڵکینە! تەنها الله بپەرستن و هیچ جۆرە شەریکیکی بۆ بڕیار مەدەن نە شیرکی گەورە نە بچووك، نە مرۆڤ، نە دار، نە بەرد ، نە بت.

وە لە شوێنێکیتر فەرموویەتی: ﴿ وَإِذۡ قَالَ لُقۡمَٰنُ لِٱبۡنِهِۦ وَهُوَ يَعِظُهُۥ يَٰبُنَيَّ لَا تُشۡرِكۡ بِٱللَّهِۖ إِنَّ ٱلشِّرۡكَ لَظُلۡمٌ عَظِيمٞ ﴾[(٢)].

واتە: (ئامۆژگاری لوقمانی حەکیم بۆ کوڕەکەی) وە کاتێك لوقمان ئامۆژگاری کوڕەکەی خۆی ئەکرد پێی فەرموو [يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ] ئەی کوڕی خۆم شەریك و هاوبەش بۆ الله بڕیار مەدە لەبەر الله تعالى تاك و تەنها و بێ هاوەڵە [إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ (١٣)] بەڕاستی شەریك دانان بۆ الله تعالى گەورەترین زوڵم و ستەمە کە کرابێت.

بەڵێ ستەمێکی زۆر گەورەیە لەهەموو تاوانێك گەورەترە هەرگیز بێ تەوبەکردن قابیلی عەفوو لێبوردن نیە، ئەم ئایەتە ئەوە دەگەیەنێت کە (شیرك) ستەمێکی ئیجگار مەزن و گەورەیە.

---

(١) النساء:٣٦.

(٢) لقمان:١٣.

والشرك أعظم ذنب عصي الله به.

وه شيرك دانان گەورەترین تاوانە دەرچونە لە فەرمانی الله تعالی (كە دەرچوونە لە دین و پێ كافر دەبێت)

وە الله تعالی فەرموویەتی: (إنه مَن يُشْرِكْ بِٱللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِ ٱلْجَنَّةَ وَمَأْوَىٰهُ ٱلنَّارُ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ)[١].

واتە: ئەمە قسەی رسولی الله یە عیسا (علیه السلام)بەرامبەر بە قەومەكەی ئەفەرمووێت: هەر كەسێك شەریك بۆ الله بڕیار بدات و من بكاتە شەریك بۆ الله یان هەر كەسێكی تر بكاتە شەریك بۆ الله تعالی [فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ] ئەوە الله تعالی بەهەشتی لەسەر حەرام دەكات وە شوێنی ئاگری دۆزەخە [وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ (٧٢)] وە ئەو كەسە ستەمكارو موشریكانە هیچ كەسێك نیە كە پشتیوانیان بێ و لە ئاگری دۆزەخ رزگاریان بكات.

رسول الله صلى الله عليه وسلم لەوبارەیەوە فەرموویەتی: (إن الجَنَّةَ لا يَدْخُلُهَا إلا نَفْسٌ مسلمةٌ - وفي لفظ - مؤمنةٌ)[٢].

واتە: بەدەر لەموسڵمان كەسی تر ناچێتە بەهەشتەوە.

---

(١) المائدة-٧٢.

(٢) فتح الباری.

والشرك: أن يجعل لله ندا يدعوه، أو يرجوه، أو يخافه، أو يتوكل عليه، أو يرغب إليه من دون الله، وغير ذلك من أنواع العبادات.

شيرك: بريتيیه لەوەی كە لەگەڵ الله لە شتێكی تریش داوابكەیت و هاواری لێبكەیت ، تكا لە غەیری الله بكەی یان لە غەیری ئەو بترسیت وە پشت بە غەیری الله ببەستیت ، ئومێدت بە غەیری الله بێت یاخود هەر جۆرێك لە جۆرەكانی پەرستن بێت.

وەك رسول الله صلى الله عليه وسلم فەرموويەتی: (كلُّ ذنبٍ عسَى اللهُ أنْ يَغفِرَهُ، إلَّا مَن مات مُشْرِكًا)[(١)].

واته:هەموو گوناهێك لەوانەیە الله تعالى لێی خۆش بێت ، تەنها كەسێك نەبێت كە لەسەر هاوبەش دانەری مردبێت.

فإن العبادة: اسم جامع لكل ما يحبه الله ويرضاه من الأقوال والأعمال الباطنة و الظاهرة.

ومنها الدعاء:

وە (العبادة) پەرستن: بریتییە لە ناوێكی كۆ كە هەموو كارێك و وتەیەكی ئاشكرا و نهێنی كە الله تعالى خۆشی ئەوێ و لێی ڕازییە.

(١) الراوي: أبو الدرداء (صحيح ابن حبان).

وە لەمانە پاڕانەوە و داواکردن:

الله تعالی فەرموویەتی:(وَأَنَّ ٱلْمَسَٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ ٱللَّهِ أَحَدًا)[١].

واتە: وە مزگەوتەکان تایبەتن بە الله وماڵی الله تعالی ن ئێوە لەگەڵ (اللَّه)دا دوعا لە هیچ کەسێکی تر مەکەن وە لە کەسی تر مەپاڕێنەوە تەنها لە الله بپاڕێنەوە لەبەر ئەوەی دوعا عیبادەتە ، جنییەکان وتوویانە: ئەی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم کاتێك ئێمە لێتان دوورین چۆن بێین بۆ مزگەوت و ئامادەی نوێژ بین لەگەڵتدا؟، الله تعالی ئەم ئایەتەی دابەزاند: هەموو شوێنێك مزگەوتە و هەموو شوێنێك ماڵی الله یە ، وە وتراوە: جوولەکە و گاور بچوونایەتە ناو کەنیسەو دێرەکانیان شەریکیان بۆ الله تعالی دادەنا ، الله تعالی فەرمانی کرد ئەی رسول الله صلی الله علیه وسلم ئێوە لەناو مزگەوتەکاندا شەریك بۆ الله دامەنێن ، وە لە دەرەوەی مزگەوتیش، بەتایبەت مزگەوت شوێنی عیبادەت و بەتەنها الله پەرستییە، وە هەموو مزگەوتێکیش ئەگرێتەوە (کە لەسەر تەقەوا بنیاد نرابێت ، نەوەك لەسەر کوفر و شیرك)، یاخود (وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ) واتە: ئەو ئەندامانەی لەشتان کە سوجدەی پێ ئەبەن بەتاك و تەنها سوجدەی بۆ الله تعالی پێ بەرن وەکو ناوچەوان و لوت و دەست و پێ و ئەژنۆتان ئەم حەوت شوێنەی کە فەرمانمان پێ کراوە سوجدەی پێ بەرین بەتاك و تەنها سوجدەی بۆ الله تعالی پێ بەرن و سوجدە بۆ جگە لە الله مەبەن.

---

(١) الجن:١٨ .

واته: (له ناو مزگەوتەكان) هەر الله بپەرستن تیایانداو، وێنەو نیگاری بتانی تیا هەڵ مەواسن و، هاواریش تەنها لەو بکەن.

رسول الله صلی الله علیه وسلم فەرموویەتی: (إِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ يَبِيعُ، أَوْ يَبْتَاعُ فِي الْمَسْجِدِ فَقُولُوا لاَ أَرْبَحَ اللَّهُ تِجَارَتَكَ، وَإِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ يَنْشُدُ فِيهِ ضَالَّةً فَقُولُوالاَ رَدَّ اللَّهُ عَلَيْكَ)(١).

واتە: هەرکاتێ دیتان کەسێك دەکڕێ یان دەفرۆشێ لە مزگەوتدا ئەوسا ئێوەش بڵێن: الله بازرگانیەکەت سود بەخش نەکات ، وەهەر کاتێك دیتان کەسێك لە مزگەوتدا هەواڵ پرسی ون بویەك دەکات ئەوسا ئێوەش بڵێن: الله نەیداتەوە پێت.

وە بەڵگەشمان کە پاڕانەوە بۆ جگە لە الله کوفرە فەرموویەتی: (وَمَن يَدْعُ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ لَا بُرْهَٰنَ لَهُۥ بِهِۦ فَإِنَّمَا حِسَابُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦٓ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلْكَٰفِرُونَ)(٢) .

واتە: هەر کەسێك لەگەڵ زاتی پیرۆزی الله دا پەروەردگارێکیتر بپەرستێ و لە پەروەردگارێکیتر بپاڕێتەوە ئەوە هیچ بەڵگەی پێ نیە لەو شتەدا وە ئیشەکەی ئەویش نابێتە بەڵگە بۆ خەڵکی تر [فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ] وە لێپرسینەوەی ئەو کەسە تەنها لای الله یەو الله تعالی لێی ئەپرسێتەوە و سزای ئەدات [إِنَّهُ لاَ

---

(١) عن أبي هريرة(صحيح سنن الترمذي) .

(٢) المؤمنون:١١٧.

يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ (١١٧)] به دڵنیایی الله تعالى ئەو کەسە کافرانە سەربەرزو سەرفراز ناکات.

و ذلك أن الدعاء من أعظم أنواع العبادات:

چونکە پاڕانەوە و داواکردن لە مەزنترین جۆرەکانی پەرستنە:

هەروەك الله تعالى فەرموویەتی:(وَقَالَ رَبُّكُمُ ٱدْعُونِيٓ أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ)[١].

واتە: تەنها لە الله بپاڕێنەوە وە پەروەردگارتان فەرموویەتی: تەنها لە من بپاڕێنەوە من وەڵامتان ئەدەمەوە [إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي] ئەو کەسانەی کە خۆیان بە گەورە ئەزانن لە ئاستی پاڕانەوە لە من و لێم ناپاڕێنەوە [سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ (٦٠)] بە دڵنیایی ئەوانە ئەچنە ناو ئاگری دۆزەخەوە بە زەلیلی و ڕیسوایی و سەرشۆڕی، (چونکە هەرکەسێك لە الله نەپاڕێتەوە الله تعالى لێی توڕە دەبێت، وە باشترین عیبادەت پاڕانەوەیە لە الله تعالى ، وە چەندێك لە الله بپاڕێیتەوە زیاتر لێی نزیك دەبیتەوە و خۆشەویست دەبیت لەلای).

---

(١) غافر:٦٠.

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم (الدُّعاءُ هو العبادةُ) ثمَّ قرَأ الآيَةَ {ادْعُوني أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ}[(١)] .

واته: رسول الله صلى الله عليه وسلم فەرموویەتی: (پاڕانەوەش پەرستنە، دواتر ئەم ئایەتی سورەتی غافری خویندەوە).

وأول ما فرض الله على عباده، الكفر بالطاغوت و الإمان بالله:

یەکەم شتێکیش کە الله تعالى واجب و پێویستی کردوە لەسەر بەندەکانی بریتییە لەمەی کوفر بکەن بە طاغوت ، (واتە هەرشتێك بپەرسترێت جگە لە الله ئەمە پێی دەوترێت (الطاغوت) بۆیە ئەبێ (نەفی)بکەیت لە هەموو ئەمانەی ئەپەرسترێت جگە لە الله) ینجا ئیمان هێنان بە الله.

وەك الله تعالى فەرموویەتی: (وَلَقَدۡ بَعَثۡنَا فِي كُلِّ أُمَّةٖ رَّسُولًا أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱجۡتَنِبُواْ ٱلطَّٰغُوتَ)[(٢)] .

واته: (بانگەوازی سەرجەم پێغەمبەران یەك بووە) بەدڵنیایی ئێمە بۆ هەموو کۆمەڵە خەڵك و نەتەوەیەك لە شوێنێك ژیابێتن پێغەمبەرێکمان بۆ ناردوون [أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ] ئیشی هەموو پێغەمبەران ئەوە بووە بە خەڵکەکەیان وتووە: ئەی خەڵکینە بەتاك و تەنها الله بپەرستن و شەریك بۆ الله دامەنێن وە خۆتان دووربخەنەوە لە تاغوتەکان (طاغوت)وەکو شەیطان و

---

(١) عن النعمان بن بشير(صحيح ابن حبان).

(٢) النحل:٣٦.

فاڵچیەکان و ساحیرەکان و بت و هەموو کەسێك کە بپەرسترێت و ڕازی بێت بەو پەرستنە یان لێی بێدەنگ بێت کە بێدەنگ بوونەکەی مانای ڕازی بوونیەتی بەم کارەی کە بۆی دەکەن ، یان بانگەوازی خەڵکی بکات بۆ پەرستنی خۆی، یان باوەڕی بە حوکمی الله تعالى نەبێت و بە کۆنەپەرستی بزانێت، یان حوکمێکی تر بەباشتر بزانێت لە حوکمی الله، یان یەکسانی بکات بە حوکمی الله.

والطاغوت: ما عبد من دون الله: أو الشيطان، والكهانة، والمنجم، ومن يحكم بغير ما أنزل الله، وكل متبوع مطاع على غير الحق.

طاغوت: بریتییە لەمەی کە جگە لە الله ئەپەسترێت: یان شەیطان، فاڵگرەوەکان، ئەستێرەناس بێت، وە حوکم کردن بە غەیری ئەمەی الله دای بەزاندوە، وەهەموو لایەنێك دەگرێتەوە کە شوێنیان کەوتون و گوێڕایەڵیان دەکەن لەسەر غەیری حەق.

قال العلامة ابن القيم رحمه الله تعالى: ((الطاغوت: ما يجاوز به العبد حده من معبود، أو متبوع، أو مطاع)).

ئیبن قەیم ڕەحمەتی الله لێبێت ئەڵێت: طاغوت هەموو ئەم شتانە ئەگرێتەوە کە هەر بەندەیەك لە سنوری خۆی بیباتە دەر ینجا پەرستن بۆ کردن بێت یان شوێن کەوتنی بێت یان گوێڕایەڵکردنی.

وه الله تعالى لەم ئايەتەش فەرموويەتى: (وَٱلَّذِينَ ٱجۡتَنَبُوا۟ ٱلطَّٰغُوتَ أَن يَعۡبُدُوهَا وَأَنَابُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ لَهُمُ ٱلۡبُشۡرَىٰۚ فَبَشِّرۡ عِبَادِ) [(١)] .

واته: ئەوانەی کەلەپەرستنی بت و شەيتانی زۆر سەرکێش خۆيان پاراست کە بيپەرستن {وأنابوا إلى الله} گەڕاونەوە بۆلای الله وهەرئەويان پەرست {لهم البشرى} خۆشييو موژدەيان بۆ هەيە لەدنيا و لە ئاخيرەتدا. بەڵێ دوور کەوتنەوە لەتاغوتان: واتە: لەهەر جۆرە شيرکێك لە بت پەرستيی و ، شەيتان پەرستی و پەيڕەوی کردن لەهەر حاکم و دەسەڵاتدارێك کە حوکم بەمە ناکات کە الله تعالى ناردوويەتی ، تۆش موژدە بدە بەبەندەکانی من بدە (بۆ ئەمەی کە الله تعالى بۆی ئامادە کردووە کە بەهەشتە).

(س٥): فإن قيل لك: ما دينك؟

پرسيارى پێنجەم: ئەگەر لێ يان پرسيت دينت چييە؟

(ج): فقل: دين الإسلام.

لە وەڵامدا بڵێ: دين و بەرنامەم ئيسلامە.

ومعنى الإسلام : الاستسلام لله بالتوحيد، ولانقياد له بالطاعة، و موالاة المسلمين، ومعادات المشركين.

---

(١) الزمر:١٧.

وه مانای ئیسلام: تەسلیم بوون بە الله بە تەوحید ، وە ملکەچ بوون بۆی ، وە پشتیوان و دۆستایەتی موسڵمانان ، وە دژایەتی و دووژمنایەتی و دورکەوتنەوە لە هاوبەشدانەران (کافران).

وەك الله تعالی فەرموویەتی: (إِنَّ ٱلدِّينَ عِندَ ٱللَّهِ ٱلۡإِسۡلَٰمُ)[(١)].

واتە: بێگومان تەنها ئەم دینی ئیسلامەیە ، پەسەند و قبووڵە لای الله ، چونکە پاڵاوتە و پوختەی تەواوی ئایینە ئاسمانییەکانی ترە.

(واتە غەیری دینی ئیسلام هیچ ئاینێکیتر وەرناگیرێت لە هیچ کەسێك لای الله تعالی)

وە لە شوێنیکیتر الله تعالی فەرموویەتی: (وَمَن يَبۡتَغِ غَيۡرَ ٱلۡإِسۡلَٰمِ دِينٗا فَلَن يُقۡبَلَ مِنۡهُ وَهُوَ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ)[(٢)] .

واتە: (هیچ ڕێبازێك جگە لە ئیسلام قەبوڵ نیە) وە هەر کەسێ جگە لە ئیسلام داوای دینێکی تر بکات و لەسەر دینێکی تر بێت ئەوا الله تعالی لێی قبووڵ ناکات و لێی وەرناگرێ [وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ (٨٥)] وە لە ڕۆژی قیامەتیشدا لە زەرەرمەندانە وە ڕزگاری نابێت.

---

(١) آل عمران:١٩.

(٢) آل عمران:٨٥.

دەی ئیتر چۆن دەتوانیت ڕێبازێك بێجگە لی ڕێبازی الله وەرگریت و خۆشت بە موسڵمان بزانیت ، ئەمە فەرموودەی الله تعالی یە ژیربە و ورد بەرەوە ، بۆ ژیانێکی کورتی دونیایی خۆت شەرمەزاری الله مەکە کە ڕۆیشتیت گەڕانەوەت نییە.

وصح عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال: (الإسلامُ أنْ تَشهَدَ أنْ لا إلهَ إلَّا اللهُ، وأنَّ محمَّدًا عبْدُه ورسولُه، وتُقيمَ الصَّلاةَ، وتُؤْتيَ الزَّكاةَ، وتَصومَ رمضانَ، وتَحُجَّ البيَتَ إنِ استَطعْتَ السَّبيلَ)[١].

واتە: رسول الله صلى الله عليه وسلم فەرموویەتی: (ئیسلام ئەوەیە کە شایەتی بدەیت هیچ پەرستراوێکی بەڕاستی نییە تەنها الله نەبێت ، وە محمد ڕەوانە کراوی الله یە ، وە نوێژ بکەیت، وە زەکات بدەی ، وە مانگی ڕەمەزان بە ڕۆژوو بیت ، وە حەجی ماڵی الله بکەیت ئەگەر توانیت).

ومعنى لا إله إلا الله: (أي لا معبود حق إلا الله)

وە مانای لا إله إلا الله: (واتە هیچ پەرستراوێك بە حەق نیە جگە لە الله)

(١) عن عمر بن الخطاب(رواه البخارى و المسلم).

وەك الله تعالى فەرموویەتی: ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّنِى بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ (26) إِلَّا ٱلَّذِى فَطَرَنِى فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ (٢٧) وَجَعَلَهَا كَلِمَةًۢ بَاقِيَةً فِى عَقِبِهِۦ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ(٢٨)﴾[١].

واتە: بەرائەتی ئیبراهیم لە بتەکان و راگەیاندنی بە تەنها الله پەرستی : {وإذ قال إبراهيم لأبيه وقومه} ئەو کاتە وەبیر بێنە ئەی موحەممەد (صلى الله عليه وسلم) کاتێك کە ئیبراهیم (صلى الله عليه وسلم) بە باوك و قەومەکەی فەرموو: من بەریم لەو بت و ئیلاهانەی کە ئێوە ئەیپەرستن ، بێزارو بەریم. (إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي) تەنها الله نەبێ کە منی دروست کردووە [فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ (٢٧)] وە هەر ئەویش ڕێنماییم ئەکات بۆ دینەکە و دامەزراوم ئەکات لەسەری.. وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ] وە ئەم (لا إله إلا الله) و وشەی تەوحید و بە تەنها الله پەرستییەی لەناو نەوەکانیدا هێشتەوە و بەردەوام ئەوان لەسەر تەوحیدی الله تعالى بوونە [لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ (٢٨)] بەڵکو بگەڕێنەوە بۆ لای (لا إله إلا الله) و بە تەنها شوێن ئەم ڕێگایە بکەون وە پارێزگاری لە تەوحیدەکەیان بکەن.، تا بەڵکو بگەڕێنەوە بۆلای الله.

بەڵێ پەیامبەران و پەیڕەوانیان ، هەردەم هەوڵیان داوە بۆ چەسپاندنی وشەی (لا إله إلا الله)، دەبێ پاش خۆشیان هەر ئەوە لەسەر زارو لەناو دڵی پەیڕوان و نەوەکانیاندا بێ.

---

(١) الزخروف:٢٨،٢٧،٢٦.

و الدليل على الصلاة و الزكاة:

وه بەڵگەشیان لەسەر فەڕز بوونی نوێژ و زەکات:

هەروەك الله تعالى فەموویەتی: ﴿وَمَآ أُمِرُوٓا۟ إِلَّا لِيَعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلْقَيِّمَةِ ﴾[1].

واتە: ئەهلی کتاب فەرمانیان پێ نەکرابوو تەنها بەوە نەبێ بەتاك و تەنها عیبادەتی الله تعالى بکەن بە ئیخلاص و دڵسۆزی و نیاز پاکییەوە وە شەریکی بۆ دانەنێن [حُنَفَاءَ] وە لە شیرك لادەن و بێنە سەر تەوحید [وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ] وە نوێژەکانیان ئەنجام بدەن لە کاتی خۆیدا بە ڕوکن و واجیبات و مەرجەکان و خشوعەوە [وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ] وە زەکاتی ماڵەکانیان بدەن و چاکە لەگەڵ فەقیر و هەژار و نەداراندا بکەن [وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ (٥)] وە دینی ڕێك و ڕاست و دامەزراو و چاك ئەمەیە کە مرۆڤ بەتاك و تەنها الله بپەرستێ و شەریك بۆ الله دانەنێ وە نوێژەکانی ئەنجام بدات وە زەکاتی ماڵەکەی بدات.

فبدأ في هذه الآية بالتوحيد والبراءة من الشرك: أعظم ما أمر به التوحيد، وأكبر ما نهى عنه الشرك، وأمر بإقامة الصلاة وإيتاء الزكاة، وهذا هو معظم الدين وما بعده من الشرائع تابع له.

---

(١) البينة:٥.

لەم ئایەتەدا الله تعالی فەرمانمان پێدەکات بە تەوحید و خۆ بەری کردن لە شیرك و هاوبەشدانان دەستی پێکردوە: مەزنترین شتێك کە فەرمانی پێکردبێت تەوحید و (بە تەنها الله پەرستییە)، وە گەورەترین شت کە قەدەغەی لێکردبێت (شیرك) وهاوبەشدانانە ، پاشان فەرمانی کردوە بە کردنی نوێژ و زەکات دان ، ئەمەش بریتییە لە زۆربەی دین و ئەوانیترش بەدوایی ئەمە دێن.

والدليل على فرض الصيام:

وە بەڵگەشمان لەسەر واجب بوونی ڕۆژوو، وەك الله تعالی فەرموویەتی: (يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ)[١].

واتە: ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان: {يا أيها الذين آمنوا} ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! {كتب عليكم الصيام} بزانن ڕۆژووی مانگی ڕەمەزانتان لەسەر نووسراوەو فەرز کراوەتە سەرتان {كما كتب على الذين من قبلكم} هەروەکو لەسەر ئەوانەی لەپێشتانەوە بوون بڕیاردرا و نووسرا، (هەر ئوممەتێك ڕۆژانێکی دیاری کراویان هەبووە بۆ ڕۆژووگرتن تیایدا) {لعلكم تتقون} بەڵکو بە تەقوا بن. (سنوورەکانی الله بپارێزن و دەرگای گوناح لەخۆ داخەن و الله تعالی لە خۆتان ڕازی بکەن).

---

(١) البقرة:١٨٣.

وه فه‌رموویه‌تی: (شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيَ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ)[1] .

واته‌: مانگی ڕه‌مه‌زان ئه‌و مانگه‌یه‌ كه‌ الله تعالى قورئانی پیرۆزی تیادا نارده‌ خواره‌وه‌ هه‌ر هه‌مووی به‌یه‌كجار له‌ (لوح المحفوظ)وه‌ بۆ (بيت العزة) له‌ ئاسمانی دونیا، یاخود وتراوه‌: یه‌كه‌م ئایه‌ت له‌ مانگی ڕه‌مه‌زان دابه‌زیوه‌ له‌ شه‌وی قه‌دردا [هُدًى لِلنَّاسِ] ئه‌م قورئانه‌ هیدایه‌ته‌ بۆ هه‌موو خه‌ڵكی [وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ] وه‌ ڕوونكه‌ره‌وه‌ی ئه‌و هیدایه‌ته‌یه‌ وه‌ فورقانیش ئه‌وه‌ی كه‌ جیاكاری ئه‌كاته‌ نێوان حه‌ق و باتڵ هه‌مووی ڕوونكراوه‌ته‌وه‌و درێژ كراوه‌ته‌وه‌ [فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ] هه‌ر كه‌سێك له‌و مانگه‌دا ئاماده‌بوو له‌ شاری خۆی بوو موقیم بوو ئه‌وا با به‌ڕۆژوو بێت.

وه‌ به‌ڵگه‌شمان له‌سه‌ر واجب بوونی حه‌ج:

الله تعالى فه‌رموویه‌تی: (وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ) (مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا)[2] .

واته‌: حه‌قی الله تعالى یه‌ به‌سه‌ر به‌نده‌كانی كه‌ له‌ ته‌مندا جارێك حه‌جی ماڵی الله بكه‌ن. (هه‌ر كه‌سێ توانای هه‌بێ توانای لاشه‌و جه‌سته‌ و پاره‌، وه‌ ڕێگا ئه‌من و ئاسایش بێ).

---

(١) البقرة:١٨٥.

(٢) ال عمران:٩٧ .

وأصول الإيمان ستة:

قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم (أَنْ تُؤْمِنَ باللَّهِ، ومَلاَئِكَتِهِ، وكُتُبِهِ، ورُسُلِهِ، والْيَومِ الآخِرِ، وتُؤْمِنَ بالقَدَرِ خَيْرِهِ وشَرِّهِ) (١)

بنچینەکانی ئیمان شەشن:

واتە: رسول الله صلى الله عليه وسلم فەرموویەتی: باوەڕت هەبێ بە الله ، بە فریشتەکانی، بە کتێبەکانی ، بە پێغەمبەرەکانی ، بە ڕۆژی دوایی ، وە باوەڕت هەبی بە قەزا و قەدەر بە خێر و شەرەکەی.

(س٦): و إذا قيل لك: من نبيك؟

پرسیاری شەشەم: ئەگەر لێ یان پرسیت کێ پێغەمبەرتە؟

(ج): فقل : نبينا محمد بن عبد الله بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف.

لە وەڵامدا بڵێ: پێغەمبەر و پێشەوامان محمدی کوڕی عبدالله ی کوڕی عبدالمطلب ی کوڕی هاشم ی کوڕی عبدالمناف.

اصطفاه الله تعالى من قريش وهم صفوة ولد إسماعيل، وبعثه إلى الأحمر والأسود، وأنزل عليه الكتاب والحكمة تدعي الناس إلى إخلاص العبادة و ترك

---

(١) عن عمر بن الخطاب(رواه البخارى و المسلم).

ما كانوا يعبدون من دون الله من : الأصنام - الأحجار- والأشجار، والأنبياء، والصالحين، والملائكة، وغيره.

الله تعالى ئەم پێغەمبەرەی لە ناو قورەیش هەڵبژاردوە کە قوڕەیشیش کوڕانی ئیسماعیلن علیه السلام ، وە ئەم پێغەمبەرەی ناردوە بۆ سور و ڕەش ، بۆی دابەزێنراوە کیاتاب و دانایی (قورئان و سونەت) وە بانگەوازی خەڵکی دەکرد بۆ بە تەنها پەرستنی الله تعالى بە دڵسۆزی و وازبهێنن لە هەموو ئەم پەرستراوانەی جگە لەو ئەیان پەرستن ، لە بت و دار و پێغەمبەران و پیاو چاکان و فریشتەکان و غەیری ئەوان.

فدعى الناس إلى ترك الشرك وقاتلهم إلى تركه وأن تخلصوا لعبادة الله.

وە خەڵکی بانگ دەکرد بۆ واز هێنان لە شیرك وە کوشتاری لەگەڵ ئەکردن تا ئەوکاتەی واز دەهێنن و بە تەنها الله دەپەرستن.

وەك الله تعالى فەرموویەتی: (قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا)[١] .

واتە: ئەی محمد صلى الله عليه وآله وسلم پێیان بڵێ: من بەتاك و تەنها عیبادەتی الله ئەکەم وە پەروەردگارم ئەپەرستم [وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا] وە هیچ کەسێك ناکەمە شەریك بۆ الله تعالى.

---

(١) الجن:٢٠ .

وە فەرموویەتی: (قُلِ ٱللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَّهُۥ دِينِى)[1] .

واتە: ئەی محمد صلى الله عليه وسلم بڵێ: من هەر الله ئەپەرستم، بە پوختی ئایین و پەرستن بۆ ئەو.

وە فەرموویەتی: (فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُم مِّن دُونِهِ ۗ قُلْ إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ أَلَا ذَٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ)[2] .

واتە: ئێوەش جگە لە الله هەر شتێك ئەپەرستن بیپەرستن، ئەمە هەڕەشە و سەرزەنشت کردنە [قُلْ إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ] وە پێیان بڵێ: زەرەرمەندی ڕاستەقینە ئەو کەسانەن کە خۆیان و کەسوکاریان دۆڕاندووە لە ڕۆژی قیامەتدا کاتێك کە ئەخرێنە ئاگری دۆزەخەوەو لێك جیا دەکرێنەوە و لە سزادا دەبن [أَلَا ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ (١٥)] وە بزانن زەرەرمەندی ئاشکراو ڕوون ئەمەیە کە مرۆڤ خۆی و کەسوکاری بدۆڕێنێ و بچێتە ناو ئاگری دۆزەخەوە.

---

(١) الزمر:١٤ .

(٢) الزمر:١٥ .

وه فەرموویەتی: (قُلۡ إِنَّمَآ أُمِرۡتُ أَنۡ أَعۡبُدَ ٱللَّهَ وَلَآ أُشۡرِكَ بِهِۦٓۚ إِلَيۡهِ أَدۡعُواْ وَإِلَيۡهِ مَـَٔابِ)[(١)] .

واتە: ئەی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم بڵێ: من لەلایەن پەروەردگارەوە فەرمانم پێ کراوە بەتاك و تەنها عیبادەتی اللە تعالی بکەم و هیچ جۆرە شەریکێك بۆ الله تعالی بڕیار نەدەم [إِلَيۡهِ أَدۡعُو] هەر بۆ ئەم اللە پەرستیەش بانگەوازی خەڵکی ئەکەم [وَإِلَيۡهِ مَـآبِ (٣٦)] وە گەڕانەوەش هەر بەتاك و تەنها بۆ لای الله تعالی ـیە.

وه فەرموویەتی: (قُلْ أَفَغَيْرَ اللَّهِ تَأْمُرُونِّي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ(٦٤) وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ (٦٥) بَلِ اللَّهَ فَاعْبُدْ وَكُن مِّنَ الشَّاكِرِينَ(٦٦))[(٢)].

واتە: هاوبەشبڕیاردەران لە نەزانی و نەفامییاندا داوایان لە رسول الله صلی الله علیه وسلم کرد کە ئیلاهەکانی ئەوان بپەرستێت و ئەوانیش پەروەدگاری ئەم دەپەرستن ، الله تعالی ئەم ئایەتەی دابەزاند: ئەی محمد صلی الله علیه وسلم پێیان بڵێ: ئایا ئێوە فەرمانم پێ ئەکەم کە من عیبادەت بۆ جگە لە الله بکەم ئەی نەزان و نەفامان.

---

(١) الرعد:٣٦.

(٢) الزمر:٦٤،٦٥،٦٦.

﴿وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ (٦٥)]

واته: وه به دڵنیایی ئەی محمد - صلى الله عليه وسلم - وەحیمان بۆ تۆ و بۆ پێغەمبەرانی پێش تۆیش ناردووه ئەگەر شەریك بۆ الله بڕیار بدەی ئەوه کردەوەکانت هەمووی بەتاڵ ئەبێتەوه وه له زەرەرمەندان دەبیت، (هەر چەنده رسول الله صلى الله عليه وسلم دوور بووه له شەریك دانان، بەڵام ئەگەر رسول الله صلى الله عليه وسلم شەریك بۆ الله دابنێت کردەوەی بەتاڵ بێتەوه ئەوا ئێمه له پێشترین و هەڕەشەکه بۆ ئێمەیه، واته: (الله تعالى ئاوای به رسول الله صلى الله عليه وسلم فەرمووه ئەی ئێمه چین).

[بَلِ اللَّهَ فَاعْبُدْ] بەڵکو بەتاك و تەنها الله تعالى بپەرسته [وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ (٦٦)] وه لەو کەسانه به که شوکرانەبژێری الله تعالى ئەکەن.

ومن أصول الإيمان المنجي من الكفر:

الإيمان بالبعث، والنشر، والجزاء، والحساب، والجنة، والنار حق.

وه یەکێك له بنچینەکانی ئیمان که له کوفر ڕزگارت ئەکات:

بڕوابوون به زیندوبوونەوه و بڵاو کردنەوه و لێ پرسینەوه و پاداشت و به هەشت و دۆزەخ که ڕاست و حەقن.

وەك الله تعالى لە دەربارەی زیندوو بوونەوە لە چەن ئایەتێك فەرموویەتی:

(مِنْهَا خَلَقْنَٰكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ)[١] .

واتە: لەو زەویە لەو خۆڵە دروستمان کردوون، واتە: ئادەم بنچینە و ئەسڵی لە خۆڵ بووە [وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ] پاشانیش ئەتانگەڕێنینەوە بۆ ناو زەوی کاتێك کە ئەمرن [وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى (٥٥)] وە لە ڕۆژی قیامەتیش جارێکی تر لە زەوی دەرتانئەکەینەوە و زیندووتان ئەکەینەوە.

وە لە شوێنێکیتر فەرموویەتی: (يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِۦ وَتَظُنُّونَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا)[٢] .

واتە: ڕۆژێك بانگ کەرێك بە فەرمانی پەروەردگارتان بانگتان ئەکات و ئێوەش کتوپڕ لە گۆڕەکانتان وەڵام ئەدەنەوە و سوپاسی الله تعالى ئەکەن ، بەڵام سوپاسەکەتان ناچارییە و سودی نابێ مەبەست هی (کافران) ، واتە ئەو لاشەی ئێوە کە ڕزیوە ئەو ڕۆژە زیندو دەبێتەوە و مل کەچانە فەرمانی پەروەردگاری بە جێ دەهێنێت خۆ ئەو کاتەش وا گومان دەکەن کە لە دونیادا جگە لە ماوەیەکی زۆر کەم نەژیاون ، واتە: ئەم ژیانەی دونیا کە قیامەتتان بۆی لە دەست داوە لەو کاتەدا دەڵێن زۆر کەم بوە و نەمانتوانیوە باش بیر بکەینەوە و سودی لێوەرگرین.

---

(١) طه:٥٥ .

(٢) الإسراء:٥٢.

وه لـه شـوێنێکیتردا فەرموویـەتی: ﴿قَـالَ فِيهَـا تَحْيَـوْنَ وَفِيهَـا تَمُوتُـونَ وَمِنْهَـا تُخْرَجُونَ﴾[(١)] .

واتە: ئێوە لە ناو ئەم زەویەدا دەژین و لە وێدا دەمرن و دووبارە لە وێوە دەر دەهێنرێنەوە و زیندو ئەکرێنەوە بۆ حیساب و پاداشت و سزا.

وە الله تعالى فەرموویەتی: ﴿وَإِن تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أَءِذَا كُنَّا تُرَٰبًا أَءِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ أُو لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأُو لَٰٓئِكَ الأَغْلاَل فِيٓ أَعْنَاقِهِمْ وَأُولَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ﴾[(٢)] .

واتە: ئەی محمد صلى الله عليه وسلم ئەگەر پێت سەیر بێت کە ئەوان تـۆ بـە درۆ ئەزانن لەوەش سەیرو سەرسوڕهێنەرتر ئەم قسەیەیانە کە ئەڵێن: [أَإِذَا كُنَّـا تُرَابًا أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيـدٍ] ئایـا ئەگـەر ئێمـە لـە دوای مـردن ببـین بـە خـۆڵ سەرلەنوێ دروست ئەکرێینەوەو زیندوو ئەکرێینـەوە؟! [أُولَـئِكَ الَّـذِينَ كَفَـرُوا بِرَبِّهِمْ] ئا ئەم کەسانەن کە کوفریان کردووە بە پـەروەردگاریان و باوەڕیـان بـە زیندوو بوونە نیە [وَأُولَئِكَ الأَغْلاَلُ فِي أَعْنَاقِهِمْ] وە ئەمانەن کە کۆت و زنجیـر ئەکرێتـە گـەردنیان و رائەکێشرێن بـۆ نـاو ئـاگری دۆزەخ، یـان وتـراوە: کردەوەکانیانـە هەمیشـە پێیانـەوە پەیوەسـتەو وەکـو کـۆت و زنجیـر بـە

---

(١) الأعراف:٢٥.

(٢) الرعد:٥ .

گەردەنیانەوەیە [وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (٥)] وە ئـەم کەسـانە هاوەڵی ئاگری دۆزەخن بە نەمری و هەمیشەیی تیایدا ئەمێننەوە.

وفي الآية: دليل على أن من جحد البعث كفر كفراً يوجب الخلود في النار ، أعاذنا الله من الكفر وأعمال الكفر.

وە ئەم ئایەتە: بەڵگەیە لەسەر ئەوەی هەر کەسێك نکوڵی لە زیندو بوونەوە بکات یان باوەڕ بە زیندوو بوونەوە نەکات ئەوا کافر ئەبێت ، کە بەمەش ئەخرێتە ئاگری دۆزەخەوە بۆ هەمیشەیی تیای ئەمێنێتەوە ، الله تعالى پەنامان بدات لە کوفر و کردەوە کوفریەکان.

فضمت هذه الآيات: بيان ما بعث به النبي صلى الله عليه وآله وسلم من إخلاص العبادة لله، والنهي عن عبادة غير الله وقصر العبادة على العبادة، وهذا دينه الذي دعى الناس إليه، وجاهدهم عليه.

ئەم ئایەتانە ئەمە لە خۆ ئەگرێت: کە رسول الله صلى الله عليه وسلم هاتوە بۆ ئەوەی بە تەنها الله بپەرستین بە نیاز پاکی ، وە قەدەغەی هەموو جۆرە پەرستنێك بکات کە بۆ غەیری الله ئەنجام ئەدرێت بۆ پەرستنی بە تەنها الله تعالى.

هەر وەك الله تعالى فەموویەتی: (وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلّه فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ)[1] (والفتنة:الشرك).

واتە: وە ئێوە كوشتار و جەنگ و جیهادی كافران بكەن بۆ بنبڕكردنی شیرك و كوفرو تا فیتنە واتە: شیرك و كوفر بڵاو نەبێتەوە [وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ] تا عیبادەت هەر هەمووی بۆ الله بێت و بەتاك و تەنها الله تعالى بپەرسترێ وە شەریك بۆ الله تعالى دانەنرێ [فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (٣٩)] وە ئەگەر دەستیان هەڵگرت لە كوفرو كوشتار كردنتان و موسڵمان بوون ئەوە الله تعالى زۆر بینایە بە كردەوەكانی ئەوان و هەموو كردەوەكانی ئەوانی لێوە دیارە و پاداشتیان دەداتەوە. وشەی (الفتنة) بەمانای (شیرك)دێت.

بەڵێ پێویستە لەسەر موسڵمانان هەتا موسڵمانێك ئازتر بدرێت و هەتا كوفر و شیرك لەسەر زەویدا هەبێت شەڕ و جیهاد بكەن لە پێناو الله تعالى بۆ سەر خستنی لا إله إلا الله، ئاشكرایە كوفر و شیركیش هەتا زەوی هەبێ ئەوا هەر دەمێنی كەوابوو جیهاد هەرگیز كۆتایی پێ نایەت وەك وتراوە: (الجهاد ماض إلى يوم القيامة) واتە: جیهاد هەتا كۆتای ئەم جیهانە ئەمێنێت.

هەروەك الله تعالى لەم ئایەتەش فەموویەتی: (كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ)[2] .

---

(١) الأنفال:٣٩.

(٢) البقرة:٢١٦ .

واته: جیهاد لەسەر موسڵمانان فەرزە: { كتب عليكم القتال وهو كره لكم } لەسەرتان جەنگ نوسراوە واجب كراوە- لەگەڵ بێ باوەڕاندا بیكەن (كافر و موشریك و مورتەدان) - دیارە جەنگیش شتێكی قورس و ناڕەحەتە ، دڵ و دەروون حەزی پێ ناكا چونكە كوشتن و بڕین و بەخت كردنی دارایی و گیانی خۆت و بە جێهێشتنی ماڵ و مناڵ و خیزان و بەجێ هێشتنی نیشتمانی تێدایە' بەڵام ئەگەر چی ئاوایش بێت هەر جیهادە دە بێتە هۆی سەرفرازیتان.

بۆیە لە سەرمان پێویستە كە فێری مناڵەكانمان بكەین لە پاش پتە و بەهێزكردنی ئیمانیان كە پێیان ڕابگەینین كێن دووژمنانی الله تعالی و رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم و ئیمانداران تا ئەم ڕق و قینەیان تەواو لە دڵدا جێگر ببێت بۆ ڕۆژانێك كە جەنگ و جیهاد لە پێناو ئەم دینەدا بكەن،وە بۆ ڕزگاركردنی ئەم موسڵمانانەی كە لە ژێر دەستی ئەواندان.

وە هەروەها لە شوێنێكیتر الله تعالی فەرموویەتی: (أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلْمَلَإِ مِن بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ مِنۢ بَعْدِ مُوسَىٰٓ إِذْ قَالُوا۟ لِنَبِىٍّ لَّهُمُ ٱبْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُّقَٰتِلْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِن كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِتَالُ أَلَّا تُقَٰتِلُوا۟ قَالُوا۟ وَمَا لَنَآ أَلَّا نُقَٰتِلَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِن دِيَٰرِنَا وَأَبْنَآئِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ ٱلْقِتَالُ تَوَلَّوْا۟ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ)(١) .

---

(١)البقرة:٢٤٦ .

واته: ئایا نا بینی کۆمەڵێك له خانەدان و دەسەڵاتدارانی بەنی ئیسرائیل له دوای وەفاتی موسا (علیه السلام) ووتیان (إِذْ قَالُوا لِنَبِيٍّ لَّهُمُ ٱبْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُّقَٰتِلْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ) کاتێك به یەکێك له پێغەمبەرانی خۆیانیان وت که زانایان ئەڵێن بەناوی (شمویل) بوو ، پاشایەکمان بۆ بنێرە تا له ژێر ئاڵای ئەم پاشایەدا له پێناوی الله تعالی جەنگ و کوشتار بکەین ، (بەڵێ بەنی ئیسرائیل کاتێك له فەرمانی الله تعالی لایاندا الله تعالی خەڵکانێکیتری بەسەردا زاڵ کردن و کوشتاریان لێکردن ، بۆیە نەپێغەمبەریان ماو نه پاشا ، ئینجا دواتر الله تعالی پێغەمبەرێکی بۆ ڕەوانە کردن ینجا پاشایان نەبوو ، ئینجا دەیان ووت ئەگەر بێت و ئێمە پاشایەکمان هەبێت ئەوا بۆ تۆڵە سەندنەوەی خۆمان لەگەڵ دوژمنانی خۆمان لەسەر دینی الله تعالی جەنگ و کوشتار دەکەین) ینجا دواتر (قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِن كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِتَالُ أَلَّا تُقَٰتِلُوا)

پێغەمبەرەکە فەرمووی: ئایا له بیرتان کرد که ئێوە جەنگ و کوشتارتان لەسەر فەرز واجبکرا بەڵام نەتان کرد ، یان له وانەیە کوشتارتان لەسەر فەرز بکرێت و نەیکەن (قَالُوا وَمَا لَنَآ أَلَّا نُقَٰتِلَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِن دِيَٰرِنَا وَأَبْنَآئِنَا) پاشان ووتیان: باشە ئێمە چیمانە بۆ جەنگ و کوشتار نەکەین له پیناوی الله تعالی خۆ دەشبینی لەزێدی خۆمانیان وەدەرناوین، له ئەولادو منداڵمان دورخراینەوە..؟ جا که ئەوە حاڵمان بێ، ئێمە چۆن جیهاد ناکەین(فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ ٱلْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ) جا که فەرمانی جەنگیان بۆ دەرچوو! هەر

کەمێکیان نەبێت روویان وەرگێڕا و پەشیمان بوونەوە و ڕایانکرد (والله عليم بالظالمين) و الله بەناهەقیکاران زاناو بەئاگایە کە جیهاد ناکەن . (بۆیە ئەمە حاڵی زۆرێك لە مونافقانی سەردەمی ئێستایە کە ئەڵێن لە کوێ جەنگ و جیهاد ماوە ، وە ئەگەریش جەنگ و جیهاد بێتە ڕێگەیان هەمان قسەی ئەم کافرانە دەکەنەوە کە لەم ئایەتەی سەرەوە الله تعالی باسیانی کردوە).

وقد بعثه الله تعالى على رأس أربعين سنة ، فدعا الناس إلى الإخلاص ، وترك عبادة ما سوى الله نحواً من عشر سنين ، ثم عرج به إلى السماء وفرض عليه الصلوات الخمس من غير واسطة بينه وبين الله تعالى في ذلك ، ثم أمر بعد ذلك بالهجرة فهاجر إلى المدينة ، وأمر بالجهاد ، فجاهد في الله حق جهاده نحواً من عشر سنين حتى دخل الناس في دين الله أفواجاً ، فلما تمت ثلاث وستون سنة – والحمد لله – تم الدين وبَلَغَ البَلاغ من إخبار الله تعالى له بقبضه صلوات الله عليه وسلم.

الله تعالى ئەم پێغەمبەرەی لە تەمەنی ٤٠ ساڵی نارد و پێغەمبەرایەتی پێ بە خشی ، نزیك ١٠ ساڵ بانگەوازی خەڵکی ئەکرد کە بە تەنها و بە نیاز پاکی الله بپەرستن و واز لە پەرستنی غەیری الله بهێنن ، دواتر بەرزکرایەوە بۆ ئاسمان و شەو ڕەوی پێکرا واتە: (ئیسرا و میعراج) ، هەر لەم شەوە الله تعالی بەبێ ئەوەی هیچ نێوەندیەك (واسیتەیەك)هەبێت قسەی لەگەڵ کرد وە واجبی کرد لەسەری ٥ نوێژ (لە ڕۆژ و شەو)ـدا ، پاشان دوای ئەمە فەرمانی پێکرا

که کۆچ (هیجرەت) بکات وە کۆچی کرد بۆ مەدینە ، ینجا فەرمانی بە جیهاد کردن پێکرد ، وە جەنگ و جیهادی کرد نزیکەی ١٠ساڵ تاك و خەڵکی بە کۆمەڵ هەموو ئەهاتنە ناو دینی الله تعالی، هەروەك الله تعالی فەرموویەتی: (قَٰتِلُوا ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَلَا بِٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ ٱلۡحَقِّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا ٱلۡكِتَٰبَ)(١) .

واتە: کوشتاری ئەو کەسانە بکەن کە ئیمانیان بە الله و بەڕۆژی دوایی نیە [وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ] وە ئەوەی کە الله و رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بە حەرامی ئەزانن ئەوان حەڵاڵی ئەکەن و بە حەرامی نازانن [وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ] وە بەو دینە حەقە کە ئیسلامە دینداری ناکەن و موسڵمان نابن [مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ] لەوانەی کە ئەهلی کتابن کە (جوولەکە و گاورن) ، دوایی رسول صلی الله علیه وآله وسلم گەیشت بە ٦٣ ساڵ الله تعالی دینەکەی کامل و تەواو کرد ئینجا هەواڵ هات کە ئەبێت وەفات بکات ، ئەم شتانەی گەیاند کە الله تعالی هەواڵی پێدا بوو صەڵەوات و سەلامی الله ی لێبێت.

وأول الرسل نوح علیه السلام ، وآخرهم محمد صلی الله علیه وآله وسلم .

یەکەم نێردراوی الله تعالی: پێغەمبەر نوح علیه السلام بوو وە دواهەمینی نێردراوی الله تعالی پێغەمبەر محمد صلی الله علیه وآله وسلم بوو.

---

(١) التوبة:٢٩ .

وەك الله تعالى فەرموویەتی: (إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِن بَعْدِهِ)[(١)].

واتە: ئەی محمد صلی الله علیه وآله وسلم ئێمە وەحیمان بۆ تۆ ناردووە هەروەکو چۆن وەحیمان بۆ نوح و بۆ پێغەمبەرەکانی دوای نوحیش ناردووە ، کە ئەمەیش بەڵگەیە لەسەر ئەوەی نوح یەکەم پێغەمبەر بوو بۆیە باسی دەکات و پێغەمبەرانی تر لەدوای ئەو باس دەکات وە لە فەرموودەی شەفاعەتدا هاتووە کە نوح یەکەم پێغەمبەر بووە کە الله تعالی ناردوویەتی: (واتە ئەمەی تۆ شتێکی نوێ نییە ، یانی ئەم وەحیەی بۆتۆمان نارد هەر بۆتۆ نەبووە بەڵك و بۆ کەسانێکیشمان ناردووە لە پیش تۆوەش).

وەك الله تعالی فەرموویەتی: (وَمَا مُحَمَّدٌ إِلاَّ رَسُولٌ)[(٢)].

واتە: دەنگۆی مردنی رسول الله(صلی الله علیه وآله وسلم) لە ئوحود: (ئیبن قومەیئە)ـی موشریك لە ئوحودا بەردێکی بۆ رسول الله (صلی الله علیه وآله وسلم) هەڵداو ددانی پیرۆزی شکاندو، هاتە پێشەوە بیشیکوژێ, بەڵام (موسعەب) پەلاماری دایەو نەیهێشت، کەچی لەپاڵ ئەوەدا موسعەبی شەهیدکردو، جاڕیشیدا کە: موحەممەدم کوشت, چونکە سەروسیماو شێوەی پێغەمبەرو موسعەب زۆر لەیەك دەچوو، وایزانی پێغەمبەری کوشتووە، جا بەو

---

(١) النساء:١٦٣.

(٢) آل عمران:١٤٤.

دەنگۆو پروپاگەندەیە هەندێ لەهاوەڵان خاوبونەوەو ترسان و گۆڕەپانیان بەجێهێشت.

واتە: ئەم پێغەمبەرانەی پێش ئەویش هات بوون وەفاتیان کردوە تەنها پێغەمبەر عیسا نەبێت کە الله تعالی گەڕاندویەتیەوە لای خۆی وەك موعجیزەیەك کە لە ئاخیرەت دێتەوە بۆ جەنگ کردن لەگەڵ دەجال.

وە الله تعالی فەرموویەتی: (مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا)(١).

واتە: محمد صلى الله علیه وآله وسلم باوکی هیچ کام لەو پیاوانەی ئێوە نیە ،باوکی(زەید) نیە لە حەقیقەتدا باوکی نەبووە وە باوکی هیچ پیاوێکی تر نییە لەبەر ئەوەی سێ کوڕی هەبووە کە (ئیبراهیم و قاسم و عبدالله) بوونە، کە (عبدالله)، (طیِّب و طاهیریشی) پێ ئەووترا، (قاسم و عبدالله) لە خەدیجە بوون، وە (ئیبراهیم)یش لە (ماریەی قیبطی) بوو هەموویان لە تەمەنی منداڵیدا پێش ئەوەی بگەن بە دوو ساڵ وەفاتیان کردووە، بۆیە باوکی هیچ کام لەم پیاوانە نیەو کوڕی نیە، وە کچەکانیشی (زینب و روقیة و أم کلثوم و فاطمة) بوونە کە هەموویان لە (خەدیجە) بوونەو پێش رسول الله صلى الله علیه وآله وسلم وەفاتیان کردووە تەنها (فاطمة) نەبێت کە شەش مانگ دوای وەفاتی رسول الله صلى الله علیه وآله وسلم کۆچی دوایی کردووە [وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ

---

(١) الأحزاب:٤٠.

وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ] بەڵكو رسولی الله یە صلى الله عليه وآله وسلم وە كۆتا پێغەمبەرە وە لە دوای ئەو هیچ پێغەمبەرێكی تر نایات تا ڕۆژی قیامەت، وە هەركەسێك بانگەشەی پێغەمبەرایەتی بكات درۆ دەكات [وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا (٤٠)] وە الله تعالى زۆر زانایە بە هەموو شتێك.

وأفضل الرسل: نبينا محمد صلى الله عليه وآله وسلم ، وأفضل البشر بعد الأنبياء صلى الله عليهم وسلم: أبو بكر رضي الله عنه ، وعمر رضي الله عنه، وعثمان رضي الله عنه، وعلي رضي الله عنه .. ورضي الله عنهم أجمعين.

وەباشترین نێردراوانی الله تعالى: پێغەمبەرمان محمد صلى الله عليه وآله وسلم، وە باشترین مرۆڤیش لە دوای پێغەمبەران ئەبو بەكر صدیق رضي الله عنه پاشان عمر رضي الله عنه پاشان عوسمان رضي الله عنه پاشان علی رضي الله عنه (رەحمەتی الله لە هەموویان بێت).

وخير القرون قرني ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم.

وە باشترین سەردەم سەردەمی رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم بوو دواتر سەردەمی دوای ئەو لە پاشان دواتر.

وعيسى عليه السلام ينزل من السماء ويقتل الدجال.

وە پێغەمبەر عیسا علیه السلام لە كۆتای زەمان دادەبەزێت و دەجال دەكوژێت.

وە کۆتا شت باسی دەکەین باسێکی کورتی دەجالە کە شیخ رحمە اللە روونی نەکردۆتەوە منیش پیم باش بوو بۆ منالْ و هەرزەکاران باسێکی کورتی بکەین.

دەجال پیاوێکی زەبەلاحە و سورە و قژ لوولە و کوێرە ، چاوێکی دەرپەڕیوە و وەك ترێ ی سەر ئاو کەوتوو وایە وە هەروەها پیاوێکی نەزۆکە کە بانگەشەی پەروەرگاریەتی ئەکات ، زۆربەی شوێن کەوتوانیشی جولەکە و ئافرەتن.

عن أنس، قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم : (يتبَعُ الدَّجَّالَ سبعونَ ألفًا مِن يهودِ أصبهانَ عليهم الطَّيَالِسَةُ)[1]

واتە: رسول اللە صلى اللە عليە وآلە وسلم فەرمووی: حەفتا هەزار لە جولەکەکانی ئەسفەهان شوێنی دەجال دەکەون.

اللە تعالى بۆ ئەوەی بەندەکانی خۆی تاقی بکاتەوە توانایی زۆری بە دەجال داوە کە بە هۆیەوە خەڵکانێکی زۆر لەم تاقیکردنەوەیە دەرناچێت وەك لەم فەرموودەیە رسول اللە صلى اللە عليە وآلە وسلم فەرموویەتی: (عن عِمْرَانَ بنَ حُصَيْنٍ، قالَ ، سَمِعْتُ رَسولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عليه وسلَّمَ يقولُ: ما بيْنَ خَلْقِ آدَمَ إلى قِيَامِ السَّاعَةِ خَلْقٌ أَكْبَرُ مِنَ الدَّجَّالِ)[2].

---

(١) رواه مسلم.

(٢) صحيح مسلم.

واته: هەر کەسێ کە بیستی دەجال هاتووە با خۆی لێ لادات سوێند بە الله پیاو دێت بۆ لای کە خۆی زۆر بە ئیماندار دەزانێت کەچی شوێنی دەکەوێت بە هۆی ئەو کارە گوماناویانەی کە ئەنجامی دەدات.

شەیطان و دەست و پێوەندەکانی یارمەتی دەجال دەدەن بۆ کار و بارەکان بۆ هەڵخەڵەتاندنی ئەم خەڵکەی لەم کاتەی کە ڕووبەڕووی دەبنەوە.

هەروەك رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم فەرموویەتی:

(عن أنس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم : ما مِن نَبيٍّ إلَّا وقدْ أنْذَرَ أُمَّتَهُ الأعْوَرَ الكَذّابَ، ألا إنَّه أعْوَرُ، وإنَّ رَبَّكُمْ ليسَ بأَعْوَرَ، ومَكْتُوبٌ بيْنَ عَيْنَيْهِ ك ف ر..) [(١)] .

واتە: رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم فەرموویەتی: هیچ پێغەمبەرێك نییە ئیلا ئوممەتەکەی لە دەجالی کوێری زۆر درۆزن ئاگەدار کردۆتەوە ، ئاگەدار بن بێگومان دەجال کوێرە وە بێ گومان پەروەردگارتان (عزوجل) کوێر نییە، لە نێوچاوانی نوسراوە (ك ف ر)

چەند سودێك لەم حەدیثە:

١-هەموو پێغەمبەرێك ئوممەتەکەی لە دەجال ئاگەدار کردۆتەوە.

٢-دەجال چاوێکی کوێرە.

---

(١) صحيح البخارى ومسلم.

٣-دەجال لە نێوچاوانی نوسراوە (ك ف ر) واتە (كافر) هەموو بڕوادارێكی خوێنەوار و نەخوێنەوار دەتوانێت بیخوێنێتەوە.

٤-كوێریەتی دەجال بەڵگەیەكی گەورەیە لەسەر ئەوەی كە پەروەدگار نییە، چونكە ئەگەر پەروەردگار بوایە چاوی خۆی چاك دەكردەوە.

بە كورتی باسی هەندێك رووداوی ئەم كاتە ئەكەین، لە كاتێكدا كە محمدی مەهدی و تەواوی هێزەكانی لە ناو شاری قودس دان دەجال گەمارۆی ئەم شارە دەدات تەواوی ڕێگاكان دەگرێت هیچ یارمەتی و خواردنێك ناگاتە دەستی موسڵمانەكان بەم شێوەیە بە گەمارۆدراوی ئەمێننەوە هەتا وای لێدێت برسییەتی زۆریان بۆ ئەهێنێت و بێ هێز و لاوازیان ئەكات و نزیك فەوتان دەبنەوە ، بۆیە بڕیار دەدەن هێرش بكەنە سەر سوپاكەی دەجال ، یا ئەوەیە الله تعالی سەریان دەخات یان وەكو برا موجاهیدەكانیتر بە پلەی شەهادەت دەگەن.

لە كاتی بەیانیەكەی ڕیزەكانیان ڕێك دەخەن بۆ نوێژی بەیانی قامەت دەكرێت بۆ نوێژی بەیانی محمدی مەهدی پێش دەكەوێت بۆ ئیمامەت كردن ئا لەو كاتە كە نیەتیان ئەم ڕۆژە هێرش بكەنە سەر دەجال و سوپاكەی پیش ئەوەی موسڵمانان دابەستن بۆ نوێژكردن رسولی الله (عیسا) علیە السلام دادەبەزێتە ناو لە شكری موسڵمانان و بۆ جاری دووەم دەگەڕێتەوە سەر زەوی، جا محمدی مەهدی دەكشێتەوە بۆ دواوە بۆ ئەوەی (عیسا) علیە السلام پێش

بکەوێت پێش نوێژیان بۆ بکات، (عیسا) علیـه السـلام دەسـتی ئەخاتـە نێـوان هەردوو شانیەوە پێیی دەفەرموویێت: خۆت پێش بکەوە و پیش نوێژیەکەمان بۆ بکە چونکە قامەتەکە بۆ تۆ کراوە.

جا کە نوێژ تەواو دەبێت (عیسا) علیه السلام دەفەرموویێت دەرگای شارم بـۆ بکەنەوە ئەوانیش بۆی دەکەنەوە کە سەیر دەکەن دەجال لە دوایی دەرگاکـەوە وەستاوەو حەفتا هەزار جولەکەی لەگەڵ دایـە پاشـان کـە دەجـال چـاوی بـە (عیسا) علیـه السـلام دەکـەوێت هـەوڵی راکـردن دەدات ئـەویش لـە ئاسـتی دەرگای (لد)ـی دەیگرێت و دەیکوژێت.

عن ابي الدرداء ان النبي صلى الله عليه وآله وسلم قال: (مَن حَفِظَ عَشْرَ آياتٍ مِن أَوَّلِ سُورَةِ الكَهْفِ عُصِمَ مِنَ الدَّجَّالِ) [١] .

واتە: رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم فەرمووی: هەر کەسێك دە ئایەتی سەرەتای سوڕەتی (الكهف) لەبەر بکات دەپارێزری لە دەجال.

تمت على ما تقدم

(١) صحيح مسلم.

وەرگێڕانی: خطاب الكردي أبو شهيد

لە بەرواری ٢٠٢٠\٣\٢٧میلادی

لە بەرواری ٢ شەعبانی ١٤٤١ کۆچی

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ